

D. F. G.

HISTORIOLA
CONCIONUM SACRARUM
FENNICARUM,

Cujus

PARTEM PRIOREM,

CONSENT. AMPLISS. FACULT. PHILOSOPH. IN REG.
ACADEMIA ABOËNSI.

PRÆSIDE

MAG. HENRICO GABRIELE
PORTHAN,

ELOQV. ET POËS. PROFESS. REG. ET ORD.

Publice ventilandam sistit

ERICUS TULINBERG,

Ostrobothniensis,

In AUDITORIO MAJORI Die IV. Aprilis

An MDCCLXXXI.

H. A. M. C.

ABOÆ,

Impressâ apud Viduam Reg. Acad. Typ. J. C. FRENCKEL,

15.

Ex. Orvach

KONGL. MAJ:TS
TRO-MAN OCH ÖFVERSTE LIEUTENANT, SAMT
RIDDARE AF KONGL. SVÅRDS ORDEN
VÅLBORNE
HERR *CARL MAURITZ*
VON *GERTTEN.*

KONGL. MAJ:TS
TRO-TJENARE OCH CAPITAIN SAMT RIDDARE AF
KONGL. SVÅRDS ORDEN
VÅLBORNE
HERR *FREDRIK*
VON *SCHOULTZ.*

*T*illåten mig Vördade Gynnare, at med Edra vär-
da namn få pryda dessa blad; det sker af den up-
riktigaste nit, at tillika få offentliggen förklara den lifli-
ga erkänsla emot bevista välgärningar, och den bestän-
diga vördnad hvarmed jag framlefvur

HERR ÖFVERSTE LIEUTENANTENS OCH RIDDARENS
SAMT
HERR CAPITAINS OCH RIDDARENS

Ödmiukaste Tjenare
ERIK TULINDBERG.

KONGL. MAJ:TS

TRO-TJENARE OCH LANDS CAMERERARE
VÁLÁDLE

HERR ERIK TULINDBERG,

SAMT

DYGDÁDLA

FRU CHRISTINA BEATA
TULINDBERG

FÖDD

CARLBORG.

MINE HULDASTE FÖRÄLDRAR!

Jag upoffrar Eder Huldaste Föräldrar dessa blad, såsom den första frukten af Eder ömbet och outtrötteliga omsorg för min välfärd. Om de tillika uptagas såsom et välment, eburu otillräckeligt prof af den lifligaste tacksambet bvaraf mit hjerta är intagit emot Eder oförtjenta godbet; så är min önskan upfylld: då min oförmögenhet förbjuder mig, at än tänka på något annat vedermåle deraf. Min skyldighet ålägger mig endast, at härtil foga de upriktigaste böner til Almakten för Edert väl, som af det varmaste hjerta skola upständas, til dess döden betager mig den oskattbara lyckan at kalla mig

EDER

Ödmjuklydigste Son
ERIK TULINDBERG.

Conspectus totius Opusculi.

- §. I. De initiis Religionis Christianæ in Finlandia atque de *S:ti Henrici* in ea re opera.
- §. 2. De Concionibus Sacris in Fennia ante Reformationem Religionis.
- §. 3. De mutata earum indole per Reformationem, deque Concionibus Sec. XVI.
- §. 4. De Concionibus Sacris Fennicis, quæ Sec. XVII lucem adspexerunt.
- §. 5. De subsidiis Oratoriæ S. Fennicæ hoc Seculo suppeditatis.
- §. 6. De Statu & Speciminibus Oratoriæ S. Fennicæ Sec. XVIII.
- §. 7. Monita quædam Oratoribus Sacris Fennicis exhibita.

§. I.

Nullum est dubium, quin initia Religionis Christianæ in Finlandia propagatæ, ab expeditione Regis Sveciæ ERICI *Sancti* in has oras suscepta, præcipue repetenda sint; quanquam haud incredibile videtur, tenuem aliquam ejus cognitionem jam antea ibidem existitisse (a). Adscivit Rex hujus expeditionis

A

ditio-

(a) Si MESSENIUM fides habenda est, *Carelii*, qui ut ille opinatur, sub dominio *Rufforum* erant, quam hi profitebantur Religionem, Græcam scilicet, diu jam ante receperant; vid. ejus *Chronicon Finlandiæ Rhythmicum*, (Aboæ 1774, 8:o) pag. 14. Parum vero hoc verosimile videtur. Quamvis enim *Carelii* cum *Ruffis* paullo maturius quam cum *Svecis* rem fuisse, improbable haud ducimus, sui tamen juris ac a Religione Christiana alienos diu etjam postea mansisse, certum putamus. Vid. Nobiliss. LAGERBRING *Svea Rikes Historia*, del 2. pag. 671. Cfr. MÜLLERS *Sammlung Russischer Geschichte*, x. B: 5. D. 6. St. p. 297, 402, 419. Potuit alioquin *per famam & culta cum vicinis commercia*, ut in *Dissert. de*

ditionis Comitem HENRICUM, Episcopum illo tempore Upsaliensem, eo consilio, ut hic Fennos Religionis Christianæ notitia imbueret, & baptismi sacramento nova membra; nomine saltem tenus, cœtui Christiano acquireret. Cum itaque brevem instituerimus Historiam Litterariam Concionum Sacrarum Fennica Lingva habitarum editarumque contexere, ab ipso quidem hoc primo ut vocari solet *Fennorum Apostolo*, seriem dicendorum ducere deberemus; si quomodo ille concionatus sit, ab ullo reperiremus scripto-

S:to Henrico dicitur, (quam Præf. Cel. SCARIN, hic Aboæ edidit MATTH. FONTELIUS, a. 1737, 4:to) P. I. p. I. religio Christiana nonnullis Finlandiæ incolis qualitercunque innotuisse. Nec vero repugnamus, si quis a vicinis etjam Russis aliquam hujusmodi obscuram Christianismi notitiam ad nonnullos homines Fennos pervenisse, contendat. Vox *Pappi*, (Sacerdos) Svecis haud familiaris, a Russico *Pop* ad nos transiisse, non absurde statuitur; ut & vocabulum *Raamattu*, quod nostratibus *Biblia* significat, a Græco *Γραμματα* (Scilicet *isra*) forte derivandum, (more nostris solenni, priorem consonam abjiciendi, accedente) videri poterit ad acceptam a Græcis, potius quam a Latinis primam rei cognitionem, deducere. Ac vellemus, ut aliquis Lingvæ Russicæ vel veteris Slavonicæ peritus, dispiceret, utrum originem etjam vocum Fennicarum *Riria*, *Liber*, *Epistola*, (an a Græco *υβριος*, *υβριανος*?) & *Saarna* (Oratio Sacra) ex iis adferre valeant; quas Latinæ & Svecicæ Lingvæ, ut pleraque alia vocabula Ecclesiastica, non sane debemus.

scriptore memoriae proditum, aut ex ullis monumentis, eruere possemus. Nunc autem, ne affirmare quidem audemus, eum Lingvam omnino Fennicam addidicisse & calluisse (b); ac ignotum quoque nobis est, quam peritos in rudi gente docenda repererit adhibueritve interpretes. Licet igitur non mediocribus, zelum ejus indefessum in hac sparta ornanda, laudibus, Panegyristae sui extollant (c); certum tamen videtur, vim atque metum armorum Svecico-

A 2 rum,

(b) Ut taceam, vix eum spatii otiique satis habuisse, ad Fennicam Lingvam discendam, nec ulla hujus peritiae adsunt vestigia. B. AGRICOLA in Praefatione N. Testamenti Fennice a se editi (Stockh. 1548, 4:to), indicare videtur, imperitiam hanc Lingvæ Fennicæ in causa etjam fuisse, cur HENRICUS noster absonum apud nos morem introduxerit, cultum Divinum latino sermone celebrandi; licet simul fateatur, commune hoc fuisse Romanæ Ecclesiæ peccatum. Verba ejus sunt: Ja ette hen (S. Henricus) oli Engelandist fughunen, senteden mäs aina sijtte tehenasti, ombi teße hijppacunnasa nijnquin muisaki, Latinan fiesi Kircoisa, Seuracunnisa, ia Jumalan paluelupes alati ja enimitten prucattu ia harioitettu; h. e. *Et quod ille (S. Henricus) in Anglia natus esset, ideo etjam semper ab eo tempore, bucusque, in hac Diæcesi, sicut etjam in aliis, Latina Lingva in Templis, Ecclesiis & cultu Divino, adhiberi solita fuit.*

(c) Vid. VASTOVIUS *Vit. Aquilon.* (ed. BENZELII) pag. 62, 63, & BENZELII *Monumenta Vet. Eccles. Sveog.* part. 1, p. 34.

rum, validius fuisse argumentum, quod Fennos ad profitendum Christianismum permoveret, quam conciones *Sancti* HENRICI. Testatur id Historia (d), & confirmat temporis mos; quippe qui is erat, ut homines, tenui vel nulla fere institutione præmissa, violenter cogerentur ad Religionem superstitione jam atque commentis humanis pollutam, amplectendam, (s. verius cærimonias ejus ac ritus imitandos), de cujus itaque placitis parum sibi constaret; quam qui recipere nollent, morte digni ducebantur. Ipsum quoque nostrum HENRICUM, eam patientiam, mansuetudinem, prudentiam non adhibuisse, nec eam rationem veritatis propagandæ secutum esse, quam Religio Christiana commendat, & quæ necessaria sit, ad homines pio veræ Religionis sensu imbuendos, docet Historia cædis suæ; quam intempestivo rigore sibi accelerasse, quotquot res ejus attigerunt Auctores, indicant (e).

§. II.

(d) Vid. VASTOVIUS loc. cit. & imprimis LAGERBRING *Svea Rikes Historia*, Del 2, p. 155. seq. *Codicemque* ibidem citatum *Membranaceum*, cujus hæc sunt verba: *Eha sammadhe han (S. Erik) saman här, oc tof met sil aff Upsala Kirks Sæctum Henricum, oc for til Finlandz, oc stridde oc drap alla thöm som ej mildo taka widh råttuiso oc rättte troo.* Cfr. quæ habet Auctor nobiliss. *ibid.* p. 672.

(e) Eum justo severius tractavisse gentem adhuc ferocem, indicant plures Historici, ut VASTOVIUS loc.

§. II.

Infelix fuit subsequētib; temporibus, quamdiu in totum a placitis Pontificum Romanorum pendebat Religio, ejus in Finlandia nostra status; atque ipsa gens, quamvis quoad nomen Christiana, crassissimis tenebris immersa. Conciones tamen eo intervallo non prorsus inauditas fuisse, indicat VASTOVIUS, l. c. p. 74. seq. & p. 89. seq. priori loco docens THOMAM Episc. Aboēnsē *verbo, exemploque instillavisse fidem*; & posteriori HEMMINGUM, item Ep. Ab. propter *miram laudans ejus in concionando efficaciam, qua dissolutos arguendo, pios obsecrando felicissime permovit, - - multos peccatorum oppressos veterno, excitavit in salutem (a)*. Ut autem taceamus, raras eas saltim fuisse (b), certum fere videtur, non multum notitiæ vel emolumenti ex illis ad auditores redundare potuisse: continebant enim prope nihil aliud, quam laudes Beatæ Virginis (c), le-

A 3

gen-

cit. BAAZIUS *Inventar. Eccles. Sviogoth.* Lib. I, Cap. X, p. 117. ÖRNHJÄLM *Hist. Eccles. Svec.* Lib. IV. C. 4. 9, 10. LAGERBRING l. c. pag. 256, aliique.

(a) De THOMA vid. etjam LAGERBRING Tom. 2. p. 237, & de HEMMINGO Tom. 3. p. 652, seqq.

(b) Cfr. LAGERBRING Tom. 2, p. 763

(c) A quibus Conciones suas inchoasse *Hemmingum*, testatur VASTOVIUS l. c. p. 90.

gendas Sanctorum, atque alias tales ineptias; quæ quam parum, vel potius nihil, ad veram salutis obtinendæ rationem hominibus tradendam contulerint, quis non perspiciat (*d*)? Ipsi quoque Sacerdotes, in tanta

(*d*) Miseræ superstitionis, ignorantiæ & stultitiæ, quibus infelicibus his sæculis Religio laborabat, documenta, abunde exhibent libri plerique Theologici argumenti, tum editi: quorum, quotquot intra Patriam in lucem prodierunt, recensum vide apud Nobil. von STIERNMAN *Sal om de Lärda Wetenskapernas Tillstånd i Sverige, under Hedendoms och Wälfredoms tiden*, pag. 23. seqq. ad pag. 61, (cfr. Cel. SCHEFFERUM, *Sveciæ Litteratæ* p. p. 6 - 18); Præter quos, duo Tractatus Finlandiæ nostræ debiti, Svecico idiomate exarati, in Bibliotheca Academica servantur, diligentissimo huic Historico ignoti, ejusdem, ac reliqui, farina; uterque industriæ acceptus referendus ejusdem Fratris JOHANNIS (Jöns) BUDDE, Monachi Nådendalensis, cui versio Svecana debetur *Librorum Judith, Esther, Ruth, & Macchabæorum*, in R. Archivo Antiquitatum asservata. Sunt autem hi Tractatus: 1:o *Liber Spiritualis Gratiæ*, s. Revelationum *S. Mechtildis*, Monialis Germanicæ, e Latina in Svecicam linguam translatus, stultissimis somniis refertus; in quo tamen vertendo, singulari Sanctæ ope, in somniosi sibi apparentis, adjutum se fuisse, bonus Monachus, jurisjurandi etiam fide interposita, asseverat. Codex initio truncatus est. Adjunctum huic est 2:o *Viridarium Sanctæ Birgittæ*, sive Compendium quoddam Revelationum ejus, Svecico itidem idiomate donatum, Sanctæ Birgittæ gråsgårder eller Drottsgårder; in fine quædam desiderantur.

tanta versati sunt ignorantia (e), ut sæpe nullam haberent Lingvæ Latinæ peritiam, adeoque e Scriptura Sacra nihil proficere possent; unde mirum vider

Cujus generis hic liber fit, ex majore illo opere ejusdem Sanctæ, satis judicari potest.

(e) Ignorantiæ Sacerdotum, ut & miseri Religionis status, sequentes allegare liceat testes: OLAUS PETRI in Præfatione ad suam Postillam, (Lubecæ secunda vice impressam an. 1533, 4:to) de Svecis (quibus utique feliciores nostrates haud fuisse, certum est) ita scribit: The haffua vel sunnes, som haffua hafft lost och vilia til at öffua sich i then helga scrift, men eyter thet the icke haffua hafft sådana förfarenhet i Latineska målet som thertil haffuer behooff giordz, therfore haffuer theses wille eller upådt hafft ingen framgång. . . Haffuer ån nu thet ensold gha clerkeriet hafft the elaghemåål, at tepten haffuer warit them oforstonde- lighen, ån så at han haffuer warit utsatt på Swensko. . . Och : haffuer then mening upkommet, at strax en haffuer kun- net låsa och svinga ena meßo, så haffuer han warit godh nogh til at bliffua Ryrkioprest, ån så at han platt intit haffuer wetat aff Gudz ord &c. Speciatim vero de Fin- landia nostra PAUL. JUUSTEN in Præfat. ad Postillam suam Latinam, quæ manu exarata asservatur in Biblio- theca Academ. Ab.) *Vigente, inquit, apud nos idololatria Papistica, sicut & in universo reliquo mundo, alebantur quidem Sacerdotes complures, quibus adjuncti erant Mona- chorum ordines, in singulis fere civitatibus. Horum omni- um usus & officium maxime fuit, ut præscriptum Psalmo- rum numerum, cum aliis cantiunculis, quotidie decantarent: additis Missis, ad aras Sanctis mortuis consecratis. Erant Missæ de Beata Virgine: de Corpore Christi; de quatuor-*

deri debet nemini, ipsorum conciones jejunas atque inutiles fuisse. Quod verò harum formam speciatim attinet, de ea vetat nos penuria monumentorum aliquid afferre.

§. III.

decim Auditoribus; erant etjam Missæ pro defunctis, & multæ aliæ, quarum non est numerus. Hæ sæpe ab illis recitabantur, qui ipsi unam periodum Lingvæ Latinæ non intellexerunt. - - Si lectio aliqua ex Bibliis recitanda erat, id fiebat coram vulgo, lingua non intelligibili. Conciones ad populum non fiebant, nisi tantum diebus dominicis & sanctorum feriis: ne autem in illis habendis plures horæ (inutiliter fortassis, prout illis videbatur) collocarentur, addebatur Epistola Dominicalis Evangelio, aut prolixa aliqua legenda de Sanctis, quasi textus Evangelii per se, jejunam aliquam doctrinam contineret. Adjungimus ei MICH. AGRICOLAM, cujus in laudata supra Præfat N. Testamenti Fennici, hæc sunt verba: Senteden ette mytomat niistä Papeista jotca tehensachka ouat Seuracundhain haltiat olluet, toisinans wähen, ia toisinans ej mitken ihe Latinasta ote ymmertänhet, ningwin wiele nytkin (site pahembi) monet touttelit leuten pyhes sijas istuua, nin on, qwin Jumala parateon ja armachtacon, tapachtanudh, ette he ouat sängen heijusti ia laiskasti opettanued, ia wiele tenepene heiden cansansa opettanuat. Ja mytomat taas haruoin eli eijkenens wiiztiuet Savnan päle studerata, ia cansa parca opetta Ise meiden lukeman, sijtteke swennimat opin cappalet. • • Nyt ettei yriken Pappi taieka opetaia madhaisi laiskudans testelehin sille peitte, ettei hen Latinan eike Kotkin kielen taidha, ia wnortais henen opetupens wirghan &c. senteden ombi nyt Wsi Testamenti yrikerdhaisesta Texcin möde wlostulkittu, &c.

§. III.

Venimus jam ad tempora, quibus Religio Christiana, commentis diu inquinata foedissimis, puriorem tandem, & se digniorem, etjam in Finlandia habitum induit. Primus qui de inveterata superstitione oppugnanda heic sategit, fuit Mag. PETRUS SERKILAX, in Schola LUTHERI eruditus; qui a. 1522 Witteberga redux, docendo in Scholis, & concionando in Ecclesia, puriorem introduxit salutis notitiam (a). Specialiora quaedam de viro hoc, de Ecclesia nostra optime merito, nullibi allata invenimus. Laudandi præterea alii etjam sunt, repurgatæ doctrinæ Præcones; Mag. MICHAEL AGRICOLA, qui *Novum Testamentum, Psalmos Davidis, XII Prophetas minores, & selecta quaedam alia ex Vet. Testamento Capita*, primus in Fennicum idioma transtulit (b);

B

M. PAU-

(a) Vid. P. JUUSTENI *Chronic. Episc. Aboëns.* apud Illustr. NETTELBLADT *Schwedische Bibliothek, Erste Stück*, p. 82.

(b) Aliis præterea libris, elementis fidei Christianæ instillandis idoneis, populares suos donavit: *Libello Alphabetico, Libro precum, Manuali sive Rituali & Missali* (*Handboken och Messan*) reformato, nec non *Historia Passionis Dominicæ*; quod ipse indicat, in Præfat. Rhythmica ad *Psalms Davidicos* a se Fennice versos, editosque Stockh. 1551, 4:to, ita canens:

M. PAULUS JUUSTEN, de quo mox plura; aliique, a B. JUUSTEN in *Chronico Episcoporum* nominati (c), qui, studiis in Regionibus exteris, (ad quas beneficentia Dn. MARTINI SKYTTE (d) Episc. tum Aboënsis, missi erant), diligenter exactis, reduces doctrinam Evangelicam non sine successu propagabant. Ipsa Methodus concionandi, quæ hoc tempore apud nos obtinuit, qualis fuerit, cognita LUTHERI præcipuorumque discipulorum suorum ratione, quod ex eadem schola huc allata fuit, facile existimare

Cuin A B C Kirian ensin on,
 Sijtte alcu opista usfoon.
 Ja rucos Kirias sangen hyuen
 Monist assisist teunnens ia syuen.
 Senielken sen Udhen Testamentin,
 Herran Armosta lepiße prentin,
 Käsikirian, Mesun ia Paston,
 Sulast armost pais meiden ansion.

Cfr. MESSENIUS *Scand. Illustr.* T. X. p. 25, qui *Catechismum* etiam *Lutheri* 1543 ab eo Fennice versum dicit; in annis autem indicandis aliquantum turbare videtur.

(c) Vid. loc. cit. p. 84.

(d) De quo vid. JUUSTEN loc. cit. Summas meretur laudes, propter zelum suum Reformationem gentis Fennicæ adjuvandi, quam non parum, supra indicato consilio & liberalitate, promovit, Regis iussu fecisse, & hoc nomine non solum Episcopales reditus integros percipisse, sed & qui ad Canonicos olim pertinuisent, narrat RHYZELIUS *Episcoposc. Sviog.* L. VII. p. 344; nescio

mare licet (*e*). Explicabatur textus simpliciter, additis ubi locus videretur, admonitionibus exhortationibusque brevibus: interdum pro doctrinarum præcipuarum, quas prælectus textus exhiberet, ratione, partite exponebatur: nulla certa aut artificiosa concionis forma quæsitæ. Confirmant hanc rem Explicationes Evangeliorum, quas Moscoviæ anno 1570, Episcopus Finlandensis PAULUS JUUSTEN tempore captivitatis suæ, latino fermone concinnavit; primum, unicumque ex seculo decimo sexto superstes, specimen Concionum, Fennos auctores agnoscens, quod supra jam laudavimus. Ille tamen Exordiorum quoddam genus plerumque adhibet, quibus summam Evangelii breviter exponit, & ipsam deinde Analyfin in membra quædam vel locos, ut ipse ait, dispertit, qui explicationem distinctiorem reddant. In Præfatione docet, se conscripisse illud opus, partim in proprium usum, ut qui insignem, quam scriptio & diligens commentatio sacris præconibus ad-

B 2

ferret

quo teste. Aliter JUUSTEN *Cbron.* (apud NETTELBLADT l. c. p. 84) & MESSENIUS *Cbron. Episcopor.* (Stockh. 1611. 8:0) C. XII. p. 114, atque *Scond. Illustr.* T. X. p. 24.

(*e*) Cfr. etiam commemorata supra OLAI PETRI *Postilla*: ad eandem enim formam nostrates etiam fere conciones suas adornasse, facile est ad intelligendum. Nullum apud eum reperias Exordium, nullum Thema unum aut principale, nullam itaque *Propositionem* aut

ferret utilitatem, haud ignoraret, partim ut hoc opere popularibus suis Ecclesiarum Ministris, inserviret, quorum multos non fatis perire in concionibus habendis versari, animadverterat. Ipsa verba ejus adponenda esse judicamus: *Quantum ad me ipsum attinet, conscripsi hæc, ne lingua in docendo animum præcurreret. Prudenter enim admonuerunt veteres: prius cogitandum esse quid loquaris, quam lingua prorumpat in verba. Prior enim cogitatio semper corrigi potest posteriori meliori. Et meditationes non comprehensæ literis in longioribus Orationibus sæpe fallunt, aut prolixitate aut brevitate: sæpe etiam in medio cursu orationis, quando materia difficilior est, in minus exercitatis deficiunt. Sicut igitur alios, comministros meos sæpe adhortatus sum, ne imparati ad explicationem rerum sacrarum suggestum ascendant, seque auditoribus deridendum præbeant, hinc inde verba & voces colligentes, quæ non multum faciunt ad rem, sed tantum aures odiose explent: ideoque etiam Deo & sanctis ejus Angelis fortassis displicent: sic ipse operam dedi, ne hujus præcepti essem immemor. Si igitur verum est, in alia quacunque profana oratione, quod vulgari habet versiculus: Verbaque prævisam rem haud inviter*

Partitionem: sed precibus præmissis, Evangeliorum legitur brevis Analysis, Usibus item brevibus subjunctis, quibus ostenditur quis inde fructus & ad doctrinam & ad vitæ emendationem capi, quæ consolatio emanare possit.

)

(

invita sequuntur; certe opus est præmeditatione in explanatione rerum Theologicarum, ubi standum est velut in conspectu Dei, & sanctorum ejus, & ubi Ecclesia admoneri & instrui debet de rebus omnium gravissimis. . . . Animadverti enim populares meos & comministros, in concionibus habendis sæpe exordia ducere non satis convenientia ad rem, sed valde aliena, & procul accersita; similiter & conclusiones non esse satis appositae aut concinnae: his ergo meis popularibus, & cætui scholastico, hac mea tenui opella & quantulocunque labore inservire & prodesse volui. Unde de concionandi arte apud sympatriotas suos juvanda & promovenda, laudabilem omnino curam fovisse meritissimum Præfulem, egregie patet (f).

B 3

§. IV.

(f) Quoniam in anno definiendo, quo MARTINUS SKYTTE obiit, & noster JUUSTEN una cum MICH. AGRICOLA ad Episcopalem dignitatem evecti sunt, dissentiunt Auctores; placet hic observare, in Præfatione Postillæ, quam a. 1570 Moscuæ detentum, se scripsisse testatur JUUSTENUS, eum simul dicere *jam XIX agi annum, postquam Episcopi munus sibi concreditum fuit*: quare secunda manus adscripsit, eum 1551 fuisse Episcopum creatum. Atque idem hic annus in exemplo *Chronici sui Episcoporum Finl.* quod MStum servat Bibliotheca Academica, primitus expressus fuisse videtur, quem secunda manus correxit, ita ut jam 1554 exhibeat; vestigiis tamen prioris scripturæ remanentibus. Qui *Skyttium* anno demum 1555 obiisse narrat MESSENIUS (Chron. Episc. C. XII, p. 115, Scand. illustr. T. X, p.

§. VI.

Sequenti seculo primus qui Ecclesiae Fennicae, operibus concionatoriis typis quidem impressis, profuisse reperiatur, est D:nus ERICUS ERICI Episc. Aboënsis, cujus *Postilla* sive *Ulgostoimitus* *nijnen* & *wangeliumitten* *päälen* cuius *nybäri* *ajastajan*, *saar-natan* *Jumalan* *Seuracunnasa*; *Taicken* *Jumalisten* ja *hywäin* *Suomalaisten*, *jotea* *Jumalata* ja *hänen* *pyhä* *Sanans* *raeastawat*, *hywäri*, *op* *xi* ja *ojennure-ri* *tehty* ja *coconpantu*, prodiit *Holmiae* 1621 - 1625, II. tom. 4:to. Servat hic quoque Methodum sic dictam Analyticam (a); quo vero ipsa forma ratioque Concionum suarum plenius cognoscatur, ipsius verba e praefatione proferre liceat, quae latine versa sequentia

26, quem sequitur SPEGEL Sw. *Kyrko-Hist.* VII. B. III. C. p. 403), ac *Ecclesiam* *triennio* *postmodum* *vacasse*, mox autem adjicit inter *Agricolam* & *Juustenum* a. 1554, *Skyttio* *adibuc* *vivente*, *Dioccesin* *fuisse* *divisam*, nimis se oblitus est. Rectius igitur mortem *Skyttii* ad a. 1550 retrahit RHYZELIUS *Episc. Sv.* Lib. VII, p. 344. seqq. & JUUSTEN in *Chronici* *Episc.* exemplo quod typis exprimi curavit NETTELBLADT I. c. p. 85. Utrum his, an Bibliothecae nostrae Acad. MSS. potior sit fides habenda, harum rerum curiosis diligentius definiendum relinquimus.

(a) Quam, si rite adhibeatur, in plebe simplici erudienda, insigni usu haud carere, ac Synthetica multo esse

tia sunt: " In Exordio (post Evangelium scil. præ-
 lectum, nam nullum prius Exordium, quod *Para-*
scève vel *Introitum* vocant, apud eum invenias) i-
 psum Argumentum quorumvis Evangeliorum ex-
 ponitur; deinde ostenditur cum quo loco Cateche-
 seos hoc Evangelium congruat. Ipsum postea E-
 vangelium in duas dispecitur partes, ad sublevan-
 dam memoriam, raro in tres. In explicando tex-
 tu, quævis pars in certa rursus momenta tribuitur,
 secundum ipsam textus rationem; & quodvis mo-
 mentum paucis verbis explanatur; atque res ver-
 baque, quæ ibi occurrunt, ita explicantur, ut le-
 gens vel audiens, ea mente possit assequi, scireque
 quando & ubi ea (sc. quæ in Evangelio narran-
 tur) facta sint. Textus interpretationem excipi-
 unt usus practici, ab ipso textu in quavis parte e-
 ruti, atque Scripturæ Sacræ testimoniis firma-
 ti. - - Sunt et multis exemplis & e Veteri & No-
 vo Testamento, ut & ex Historiis profanis (*b*) il-
 lustrati. " Haftenus ille. Quamvis vero textus satis
 lucu-

faciliorem, negari nequit; quare Concionatores doctrina
 dicendique peritia & facultate minus instructi, non im-
 prudente illam potius amplectuntur. Cfr. PONTOPPI-
 DAN *Colleg. Past. Pract.* C. XV, p. 147. Ed. Svec.

(*b*) Præter testimonia Scripturæ Sacræ, haud raro
 occurrunt effata Patrum Ecclesiasticorum, ut *Augustini*,
Tertulliani, *Chrysostomi*, aliorumque. Quin Scriptores
 etjam Ethnici, *Cicero*, *Ælianus*, *Plutarchus*, aliique, di-

luculenter plerumque explicetur, atque usus ad ductum Evangelii haud male exponantur; frustra tamen hic expectes Eloquentiam quandam gravem, aut vim copiamque oratoriam; quæ & apud plerisque desideratur reliquos hujus seculi Oratores Sacros, quorum supersunt Concionum exempla. Sunt autem sequentia, quæ quidem hactenus aut oculis usurpare, aut ab aliis laudata videre, nobis licuit. Haud dubitamus, quin diligentiam nostram multa effugerint: quare ut illa nobis indicare velint, qui forte aliqua possident aut repererint, docti populares, reliquis ubi occasio tulerit adjicienda, perofficiose rogamus. Ordinem sequimur temporis, quo publicam adspexerunt lucem.

1. *Concio de Decem Virginibus*, Ori Christillinen Saarna kymmenest Neidzest, Matth: 25. Selitetty ja Prántijn annettu a LAURENTIO PETRI, Aboico, Past. Eccl. Tammela. Prántätty Turusa, Pietari Waldilda. a 1649. 4:to. Pl. 6.

2. *EJUSD. Concio de Vitanda Fornicatione*. Christillinen Saarna Huoruden Wältämifest. = Prántätty Turusa Pietari Hannunp. Acad. Typogr. an. 1656. 4:to. Pl. 4. (c).

3. *Hir-*

gni sunt visi Auctori, quorum verba interdum, illustrationis causa proferret.

(c) Docet Celeb. SCHEFFERUS *Svecia Literata* p. 319, eum edidisse præterea Fennice;

3. *Hircus Emissarius Novi Fœderis*, Se on Jesu-
 ken Christuren meidän ainoan Wälimiehem, Rärsti-
 misen Historia, Sen jälkeen cuin se on neljäldä E-
 wangelistald kokonpandu; Ja Paston ajalla malla,
 Jumalan Seurakunnas saarnattawari asetettu; Lyhy-
 käises seikemäs Saarnas Selitetty ab ABRAHAM
 IKALENSI Theol. Studio. Aboæ impensis Aucto-
 ris. Excudebat Petrus Hansonius Acad. Typog. A.
 1659. (d)

4. *Ode Consolatoria*, eli Christillinen Nuumin
 Saarna Jumalisten Lohduturist, jolla he taitawat
 Elämäs ja Cuolemas wirgotta ja wahwista itsens.
 Nuinen Jumalisen ja Cunniallisen S. Margarethan
 Parwalku Tyttären hautamises, joca = täälä ajal-
 lisen cuoleman kautta erceni, 19 Novemb. anno 1665,
 lyhykäisest, Hämeen Kyrös, erinomaisen anonisen
 jälkeen, Dom. i. Advent. cofona pidetty, a JOHAN-
 NE GREGORII FAVORINO, Verbi D. Min. ibid.
 . . . Tryckt i Abo aff Petro Hansonio. 4:to. Pl. 3³/₄ (e).

C

5. Con-

1. *Conciones in Confessionem publicam Pœnitentialem &*
in Consecrationes Gratiarum Mensales, Aboæ 1644.

2. *Conciones in Lutheri Benedictiones Matutinas &*
Vespertinas. Ib. 1644

(d) Laudat quoque Cel. SCHEFFERUS Svec. Lit. p.
 321 hujus Auctoris, Pastoris tum Ikalensis, *Concionem fu-*
nebrem in Obitum D. ni Joh. Collini, ex 2. Tim. IV: 18,
 exc. Aboæ 1671, 4:to; sed non indicat, utrum Svecico
 an Fennico idiomate; nobis non est visa.

(e) Offendas in hac Concione, ut & omnibus fere
 sequentibus, gemina exordia; qui itaque mos ineptus

5. *Concio Synodalis de Angelis.* Christillinen Saarna Engeleistä. Jonga Turun Duomiokirkoja Dappein cocoupeja, 1666 vuonna jalken Jesuren Christuren syndymisen, 19 Januarii on pitänyt LAURENTIUS PETRI Præpositus & Pastor Tammelensis. PrändäTTY Turusa Johan Winterildä anno 1670. 4:to. Pl. 3¹.

6. *Lineamenta Veri Christiani.* Se on yhden otian Christityn hengellinen habmo ja Muoto; jonga sen Cunniallisen = Nuorin ja Matronan, nyt Herasa edesmennen H. **ELSHARINA HARSEN,** Her **JACOB COLLIN**uren; hywinasetetun Kirko herran sinä Jumalises Uskelan Seuracunnas, muinen rakaan Puolisoin, Cunniallises ja Christillises Hautamises, cuin tapahdui Uskelan Jfos Kirkosa 12 Septemb. vuonna 1680, Orikertaisesti edespani ja ulostoimiti **JACOB FLACHSENIUS S. S. Theol. Prof. &c.** Turusa Prantäissi **JOHAN WARD. A. T.** 4:to. Pl. 3¹.

7. *Cordiale Morientium, eli* Kuolawaisten Ihmisten Sydännen wahwistus walmistettu, cosca saatettin lepocammions 12 Sept. a. 1680 = = Häirris **ELSHARINA HARSEN,** = = Her **JACOB EDZGRIKSEN,** = = racas Puoliso. Ja anontijen jalken tälle Matrona wainaalte cunnialliseri Jafeti muistort

circa medium seculi præterlapsi, imitatione Germanorum, apud nostros invaluisse videtur.

stori Präntin annettu, a CHRISTIANO PROCO-
PÆO Past. Loim. TURUSA, Pränttäis Johan
Winteri, Kuningunen Boott. Suures Rukhtinan
Maaja Suomes, Wuona 1681. 4:o. Pl. 3.

8. *Portio Præpollens Primogenitorum.* Se on
Eskouiten Edustos osa. Christillises Ruumin Saar-
nas eosea se . . piseu Pilti ja racas Lapsi wai-
naja, JOHANNES GEZELIUS, joca libal-
lisest tahan ajalliseen, sinä 1 Junii, ja hengellisest
sijhen ijancatekiseen, sinä 5 hujus, Elämähan synvi;
nijn myös cohta Sielun puolest, sinä 12 eiusdem,
cuoltuans sinne siirryi. Ja jonga wäähä ruumis, . . S.
Marian Kirkon Sacristohon, Lepocammiohous, Waa-
han pandijn, sinä 17 Julii anno 1681, joca langeis sen
seikemennen Sunnuntain päälle, jalken P. Colminai-
suden, . . lyhytäisest ja pitkertaisest soottu ja edes-
tuotu: a NICOLAO M. HARMAR *Verbi Div.*
Min. ibid. Pränttäis Turusa Johan Winter Cuning.
Boott. Wuona 1683. 4:to. Pl. 3. (præter Progr. ex-
seqv. & Epitaph. Pl. 1.).

9. Christillinen Ruumin Sarna, silloin euti-
nutinen, Jumalinen, ja Cunniallinen Matrona, . . .
BRYTA MATHIAEN WILJA HENRY-
GENA. Her MATHIAS HENRICKSEN, ur-
holisen ja hynwästi ansainen Kirkon Herran, racas
Puoliso, Sawitaijalan Senraecunnas; Cunniallisest
handattin Sawitaijalan Kirkossa, Pyhan Colminai-
suden Sunnuntain päiwan päälle, joca langeisi sen
15 Päiwan päälle Resi Cuusa, wuona jalken Chri-
sturen

sturen Syndymän, 1690, Pidetty PETRUS BAN-
GJEDA, P. R. Doct. ja Pispalda. Wiburis Prän-
tätty Daniel Medelplanilda, Gymn. Prántärildä. 4:o.

10. *Bonus Episcopus*, Se on, Uscollinen ja hy-
wä Jumalan Huonen Haldia, edespandu yrker-
taisea Saarnasa, Turun Duomio Kircoja, cofea
• • • Doct. JOHAN GEZELIUS Turun Hiippacun-
nan Corkiaft ylistetty, ja cuulluinen ylimäinen Papi,
Pispa, ja Academian Procancellarius handattin,
• • • a CHRISTIANO P. PROCOPOEO Pastore
Loimjokiensi, 24 Junii anno 1690. Prändätty Turu-
sa, JOHAN BANGJEDA. Cuningal. Prántä-
jäldä. 4:o. Pl. 10.

11. *Efficacissimum Solatium Parturrientis in vi-
ta & morte*. Se on Synnyttäjän, eli Synnyt-
tämisen kipua ja waiwa kärsiwäisen, Lohdutus
Elämäsi ja Cuolemäsa: Nainen Cunnialisen
• • • Matronan, CATHARINA BANRJA,
• • • Her HENRIK MARMJA, Urdia-
lan Seuracunnas, nuna hänen rackan Lapsens ja
wahan Poicaisens, BENJAMIN MARMJA, Chri-
stillises hautamises Urdialan Kircos anno 1698 den
6 November: Sanottu ja selitetty a JOSEPHO
KOLCKENIO Sacellano in *Achas*. Prändätty Tu-
rusa JOHAN BANGJEDA, Cuningal. Prän-
tätjäldä. 4:o. Pl. 3 $\frac{1}{2}$. (præter Dedic. & Epitaph. $\frac{1}{2}$)
(f).

Metho-

(f) Præter allatas Conciones, superiori seculo sequen-

Methodus omnibus hifce Auctoribus observata, una fere eademque est. In universum materias libentius pertractatas videas Theoreticas. s. Dogmaticas, quam Practicas, & ad docendum quam animos pietatis

C 3

tes etiam Fennice editas esse reperimus, sed quas nobis aut plane non contigit videre, aut quarum lacera tantum fragmina comparare potuimus.

1. ISAACI ROTHOVII Episc. Aboëns. *Conciones Sacrae XX in Threnos Hieremiae*. Prodiere hæ Conciones Svetice, sub titulo: *Then Christeligha Låran om een sanskyllig Boot och båttring, och om en saligh beredelse til vår Kåre Herres och Frälsares Jesu Christi tilkommelse, hwilken wij dageligen i troone förwånte. Uthaff Hjeremias Klago Wijsor i tjugo Predikningar författat, och i Åbo Domkyrkjo håldne aff Isaaco Bergeri Rothovio, Episcopo Aboënsi, Aboæ 1645, 8:o minori*; quo vero anno Fennice impressæ sint, dicere non valemus; nam fragmentum quod vidimus, quodque possidet D:nus Præses, & initio & fine caret; neque aut a Cel. SCHEFFERO *Svec. Lit.* neque a Nobil. v. STJERNMAN *Bibl. Sviogoth.* vel *Ab. Lit.* hujus versionis fit mentio, quamvis editionem Svecanam adferant.

2. THOMÆ RAJALENII Past. Tyrvensis, *Conciones in Evangelia Ferie secundæ & tertiæ rogationum. Item Duæ Conciones de Sacra Cæna, una de Passione Christi atque una de Ejusdem sepultura*. Aboæ 1654. 4:o (Cfr. SCHEFFERUS l. c. p. 320.) Neque harum nisi fragmentum lacerum videre nobis contigit.

3. GEORGII ALANI Prof. Theol. Primarii & Archipræp. Aboënsis *Concionem Synodalem de Angelis* 1668 4:o.

tatis ac virtutis sensu inflammandos, magis esse comparatas. Id tamen in laudem nostrorum, observatum dignum videtur, eos contagionem, quæ concionatores Anglos & Germanos, superiori seculo infecit, ut scilicet conciones suas sic dictis *realiis* ornare studerent, seu verius deformare, (de qua stultitia cfr. MÖLLER *om et Natt Prediko-sätt*, p. 110, III, 253. sqq.), sedulo evitasse.

§. V.

laudat SCHEFFERUS l. c. p. 319. An eadem quam supra p. 18 indicavimus?

4. AND. SIM. KEXLERI *Concio ex Matth. XX: 23. in obitum Joh. Melartopæi* Ab. 1679. 4:o. v. STJERNMAN Ab. Lit. p. 108.

5. JOH. GEZELII Sen. Episc. Ab. *Concio Funebri ex Job. III. 16.* Ab. 1681. 4:o. Id. p. 76.

6. EJUSD. *Concio Funebri ex Apoc. XIV. 15.* 1683. 4:to. Id. l. c.

7. M. JOHANNIS (THURONIS F.) WÄNERI (L. THURONII) *Militis Christiani Triumphus*, ex 2 Timoth. IV: 7, 8. *Conc. Funebr. in Magnum Wallaum Pastorem in Messuby.* Ab. 1689. 4:to. Id. pag. 51.

